

**BIJ-DE-TIJDSTAAL
IN HET ONDERWIJS**

**taal
&
geschiedenis**

De culturele bijlagen van kranten en tijdschriften staan vol met recensies van boeken, toneelstukken, muzikale uitvoeringen, films en tentoonstellingen. Schoolboeken daarentegen moeten het stellen met korte besprekingen in vak-tijdschriften, terwijl toch het gebruikersveld erg groot is. Slechts zelden worden educatieve recensies geschreven met het oog op ontwerpen, met de optiek: Hoe kun je daar goed onderwijs van maken? Peter Dekkers waagt hier een poging.

Was het Jan Sturm niet die als eerste het onderscheid tussen 'Onderwijs in taal' en 'Taal in het onderwijs' maakte? Of was het Helge Bonset? Het doet er niet zo toe. Feit is, dat menig VON-lid of Moer-lezer indertijd geïnspireerd is geraakt door hun praktisch uitgewerkte voorbeelden voor het voortgezet en het basisonderwijs, zoals die onder meer beschreven zijn in DCN-cahier 10, Moedertaalonderwijs en andere vakken.¹

In een tijd dat sommige onderwijstechneuten het beter vinden om maatschappijleer en andere 'softe' vakken uit de basisvorming te weren en reactionairen erop wijzen dat 'we weer gewoon mogen doen in het onderwijs', kan het nuttig zijn sommige oude VON-standpunten weer eens flink op te poetsen. Zelfs met het oog op de teveel geroemde 'efficiency' moet het verkoopbaar zijn om in het onderwijs te streven naar integratie van leerervaringen. Maar dat moet dan wel zo gebeuren, dat we

niet blijven steken in voorbeelden, maar leraars door exempels duidelijk maken hoe zij zichzelf kunnen leren om taalonderwijs te creëren over de grenzen en de uren van vakken heen.

Laten we er nu eens van uitgaan dat een hedendaagse leraar het te druk heeft om telkens maar weer zelf thema's te ontwerpen. Heeft zo iemand dan wat aan onderwijsleermaterialen van andere vakken? Daarvoor ben ik op zoek gegaan in de pas verschenen geschiedemethode *Bij de tijd*.² De titel alleen al is een uitdaging voor me! Ik zoek dus naar mogelijkheden om er taalonderwijs rondomheen te bouwen.

Het lijkt op het eerste gezicht al haast eigenaardig dat Malmberg *Bij de tijd* een geschiedemethode noemt, zo rijk ziet het materiaal eruit. In ieder geval is het een leerpakket met

thema's die ook in het taalonderwijs niet zouden misstaan. In deel 3 (voor kinderen van een jaar of 11) bijvoorbeeld komen onderwerpen aan de orde als 'Boerendorpjes', 'Smaaklijk eten', 'Als steden groeien', 'Wie is de baas?', 'Uitvindingen veranderen de wereld' en 'Een strenge schoolmeester'. Daar kan ik me al heel veel taalonderwijs bij voorstellen. Ik noem meteen al zaken als: van dialecten uit de omgeving de klankwaarde vaststellen, smaakvergelijkingen maken ('Het smaakt als ...'), straatnamen bestuderen, indirecte imperatieven uitspelen, science-fiction schrijven, met de kinderen een onderzoek doen naar taalgebruik in de klas.

Het leerlingenboek barst van de afbeeldingen; en die zijn heel functioneel, zo op het eerste gezicht. Ze zijn vooral informatief. Het onderwijs dat ik me hierbij voorstel, is zowel gericht op onderzoeken (met tabellen en zo) als op verhalen. Ben benieuwd of er veel jeugdliteratuur in gebruikt wordt.

Dat wordt meteen duidelijk aan de duur uitgevoerde handleiding. Bij de medewerkers staan Piet Mooren en Els Pelgrom vermeld, zie ik nu pas. Dat houdt zeker kwaliteit in. Achter elk blok staat jeugdliteratuur gerecenseerd, zowel informatief als verhalend van aard. Mooi is dat die pagina's zijn ingedeeld in A) Over toen; en B) Over nu. Dat lijkt voor de hand te liggen. Maar het geeft me toch het idee dat kinderen de geschiedenis niet louter als een ver-van-mijn-bed-show krijgen opgediend, maar echt thematisch, dat wil zeggen in relatie met hun eigen ervaringen.

Bij elk blok staan trouwens tevens musea vermeld; en dat geeft toch ook aan dat de auteurs de kinderen serieus nemen.

Bij de inhoudsopgave trof ik een paragraaf aan die 'Bij de tijd en taal' heet. Die sla ik op; en daar vind ik: kopjes maken, teksten maken, zinnen aanvullen, vertellen bij een plaat, spreekballonnen, spreekwoorden/uitdrukkingen/gezegden, wat past?, rebus, quiz, lettercharade, wie is het. Wat gek dat er geen taalbeschouwing wordt genoemd! Want geschiedenis heeft toch steeds met nadenken over taalverschijnselen te maken?

Genoeg vragen om me nog meer nieuwsgierig te maken.

De handleiding is zo dik, dat ik besluit me verder te beperken tot de bestudering van één blok. 'Een strenge schoolmeester' kies ik daarvoor uit. Want dat lijkt me een functioneel onderwerp voor kinderen die, net als hun leeftijdgenoten 100 jaar geleden, het grootste deel van de dag zitten opgescheept met een soortgenoot van mij.

Het blok is in sub-thema's ingedeeld en begint met het verhaal 'Meester, De Galjaard brandt!'. Als verwerking wordt spel aangeraden, maar ook: dialogen uit de tekst uitbreiden en naspelen.

Het gedeelte daarna biedt meteen al de gezochte taalbeschouwing rond de tegenstelling tussen 'schoenenschool' en 'klompenschool'. (Het vierde ontwerp uit 'Meeluisteren met Ine' zou hier mooi bij passen!) Het uiterlijk van de schoolgebouwen van vroeger wordt heel duidelijk gemaakt.

Een mooi uitstapje wordt ook gedaan naar namen van scholen, waarin als soorten worden onderscheiden: afkomstig van namen van belangrijke personen, van heiligen, van dieren en planten, van de streek. Dat zou je gemakkelijk kunnen uitbouwen tot een taalthema als 'Ontdek-je-plekje':³ kinderen op onderzoek sturen naar teksten in oude spelling. Laat foto's nemen van uithangborden, namen van winkels, café's en restaurants. Neem de straatnamenlijst van de omgeving door. Laat oude teksten natekenen van begraafplaatsen, denkstenen, standbeelden. Maak met de kinderen een nieuw *Het Merckwaardigste meyn*, zoals Jan Bouman dat vroeger deed.⁴

Als keuze-activiteit wordt onder meer informatie geboden over analfabetisme, ook een onderwerp dat taalbeschouwelijk uitgebreid kan worden. Daarbij kun je het prachtboek *Hoe leren wij lezen?* (hoofdstuk 12 onder meer) gebruiken.⁵

Een volgend sub-thema heet 'Een schooldag van toen', waarbij ook weer allerlei groten-deels verouderde begrippen worden duidelijk gemaakt: lessenaar, plak, roede, griffel en lei, pechvogel. Bij het voorlezen van weer een gedeelte uit het verhaal van Pelgrom schrijven kinderen luisterpunten op. En telkens worden ze uitgenodigd om een vergelijking te maken met nu: toen een telraam, nu een abacus of een honderdveld. Veel informatie is er ook over de meester van toen, die wel streng

moest zijn met 60 tot 100 kinderen rond de dampende kachel. Een verhaal over Cornelis Versnelle die op zijn dertiende al schoolmeester werd, maakt duidelijk hoe armoedig toen zo'n baan was. In dit gedeelte komen ook spreekwoorden voor: onder de plak zitten, met een schone lei beginnen, iemand de les lezen, etc.

Stom toevallig komt het thema 'Pechvogels' ook voor in *Taalkabaal*, een heel behoorlijke taalmethode. In *JSW*⁶ is beschreven wat er nog allemaal meer kan aan taalbeschouwing over dit woord, met name met het tweede gedeelte: je kunt onder meer met de kinderen een onderzoek doen naar de dierennamen waarmee mensen elkaar benoemen, zoals: hoezepoes, molenpaard, dekhengst, beunhaas.⁷

In het volgende gedeelte, 'Hetzelfde, maar anders', wordt een vergelijking tussen toen en nu gemaakt. Mooi is, dat daarbij een 'schoolreglement' op de proppen komt, waaruit de kinderen hun informatie kunnen putten. Ook in versjes en liedjes komt die vergelijking terug. Voor spreekbeurten staat telkens literatuur voor kinderen vermeld.

Ook dit is heel eenvoudig uit te bouwen, bijvoorbeeld in de richting van oude teksten. Sommige musea hebben daarover een lesbrief kant en klaar (zoals het Catharijneconvent in Utrecht). En anders is er gemakkelijk zelf wat te maken, bijvoorbeeld met een heel oude bijbel. Kinderen vinden het schitterend om zo'n oud boek te kunnen openen. Met behulp van *Papieren geheugen* van P. Schneiders kom je een heel eind.⁸

Maar je kunt ook een heel andere kant op: een onderzoek naar regels thuis, op school en op straat. Je kunt dat heel taalkundig doen. Dan blijkt de kinderen dat bevelende zinnen altijd kort zijn. Maar je kunt met behulp van bijvoorbeeld 'Jan, Jans en de kinderen' ook situaties bespreken waarin de ene mens de ander er met taal eronder houdt.

Het volgende sub-thema, 'Nog net als toen', laat zien dat in ontwikkelingslanden de situatie van nu daar lijkt op die bij ons vroeger, een versterking van de eerder aangekaarte tegenstelling tussen rijk en arm. Het onderwerp 'analfabetisme' komt ook hier terug. Juist bij dit onderdeel biedt de methode veel hard feitenmateriaal. Dit zou je nog kunnen ondersteu-

nen door informatie over andere culturen en talen. Kinderen hebben nogal eens het idee dat hun leeftijdgenoten in andere landen alleen maar zielig zijn.

Dat de methode echt functioneel wil zijn, blijkt ook uit 'De ene school is de andere niet', een uitnodiging om erop uit te gaan. Bij het vergelijkend onderzoek naar overeenkomsten en verschillen vinden heel wat taalhandelingen in functioneel verband plaats, zoals het interviewen van directeur, schoolverlaters, ouders, MR; het aanleggen van een schoolarchief; het verwerken van gegevens uit bestudeerde materialen.

Het lijkt me handig om briefcontacten met andere scholen op te bouwen. Dan wordt alles nog wat structureler en functioneler.

Als het regent (of als de leraar er niet op uit durft!) is 'Schooltje spelen' een alternatief. Natuurlijk geschiedt zo'n rollenspel in de stijl van 100 jaar terug. Er wordt de kinderen een aanpak geleerd die sterk lijkt op hetgeen we uit de didactiek van het stellen kennen: verzamelen — selecteren en ordenen — uitwerken. Dat zou nog aanleiding kunnen geven tot het aanleren van een vaste aanpak en het trainen van de nodige vaardigheden, zoals brainstormen, opzoeken in een bibliotheek, maken van aantekeningen, interviewen, en dergelijke.

De eindconclusie moet luiden: Met zo'n geschiedenismethode ben je heel goed af als je mooi taalonderwijs wilt ontwerpen.

Noten

- 1 *Moedertaalonderwijs en andere vakken* DCN-cahier 10, Groningen, z.j.
- 2 Jan Engbers & Joep den Otter *Bij de tijd 's-Hertogenbosch*, 1987.
- 3 Peter Dekkers (m.m.v. Ad Bok) *Driehonderdmaal Taal 's-Hertogenbosch*, 1987.
- 4 Jan Bouman *Het Merckwaardigste meyn 's-Gravenhage*, 1959.
- 5 Piet Hagen *Hoe leren wij lezen?* Tilburg, 1984.
- 6 'Taalbeschouwing, hoe moet dat?' Artikelenreeks van Ad Bok en Peter Dekkers in *Jeugd in School en Wereld*, vanaf september 1987.
- 7 Informatie daarover is te vinden in: Frank Jansen *Van apekop tot zielepoot* Amsterdam, 1985.
- 8 P. Schneiders *Papieren geheugen* Weesp, 1985.